

KURTIZANA

Vrh najvišega vrha onog bodulskog otoka crta se paralelna s oblacima duguljasta kamenka crta.

Tamo je nekoč bila podignuta visoka kuća. Njene su "terace" dominirale sve more i nekoliko dalekih otoka.

Nekoč, gnijezdo grešna raskoša, danas sklonište sova i vamira, puno čelija Zlih Duhova. Nekoč strah i trepet čitavog onog kraja, danas ruševina. Nekoč ta je kuća cikala od obijesti i pjevala od piganosti, danas sama sebe do kosti glode, sama sebe razara, sama se u sebe provaljuje, da sve sipi prasina s nje i rumi se pržinat; to stara kuća sama sebi svoje lice noktima nagrdjuje i grebe. Sva su joj okna ispalala kao iscurile očnice. Slijepa je.

Nekoč su ljudi kapama u ruci drhtavo čekali pred njenim kapijama, danas, ako tko nesrećom ima onuda proći, krst se, obilazeći je u što većim kružima, kao da je ukleta...

Ono je "Likarova kuća".

Ono se kući smiju približiti samo na Veliki Petak, kad - po starinskom običaju - svim otokom krstare duge pokorničke litije, što, na dan Smrti Kristove, idu tako od brda do brda, od mjesta do mjesta, a u litiji Nepoznati. Jedan, čini tajnu pokoru i - zakukljena lica, košulje duge do talia, da mu se ni bose noge ne vide - nosi ogromni, kamenjem nabijeni križ Gospodinov, imitirajući krvavi uspon Isusa Krista na gori Kalvariju i okajavajući tako teški neki grijeh, za koji samo njegov isповjednik zna.

I svaki put, kad god se je s tim križem došlo do "Likarove kuće", odvajio se s nje jedan kamen, ili ulupila jedna stijena, kao da se je neka pokajnjička šaka grubo gruhnula u grešne grudi.

I samo što se zli vjetri vriskom provlače kroz ona šuplja okna i njena odvaljena vrata. I samo što je ovija žuta tuga mrtva lišća gustim maglenim velovima, kad s jeseni počne da sipa sa mnogih karobela, koji je okružuju.

Tko ne zna, da je stablo karobela ili rogaču - mistično stablo, pod kojim se nastaju Mrtvi? Da mu je granje crno i da se do zemlje spušta kao zastori za tajanstvene zborove?

Svi otočani znaju to, i ne će nijedan proći večerom pored karobela, a da se ne javi Nevidljivima:

"Tko je na karobelu, tko je pod karobelom, faljen Isus!"

Tako stoji navrh svih vrhova 'Likarova kuće'.

Drska ju je jedna ruka onđe podigla. Čuje!

Tamo dolje - pod onom gorom - stisnut pri moru, čući mali jedan grad i visoko diže u vis sklopljene ruke svoga velikoga glavnoga tornja, nad kojim lebdi pozlaćeni Andeo.

Do toga tornja na glavnom trgu toga maloga grada, jedna se kuća sa grbom nije godinama otvarala. Već se je bilo počelo zaboravljati na nekadašnje njene vlasnike, kad li jednoga dana osvanu u njoj čovjek - došao je valjda noću ldom. Bio joj je to jedini baštinik. Bio je to čovjek malome mjestu dalek i tud. Bio je to on, glavom. Glasoviti doktor, fabulozna život, o kojemu je samo po novinama dopiralo neko saznanje u mali grad. Ime mu se bježa proslavilo.

Znalo se toliko, da je u tog doktora bio dvostruki značaj: Da voli dvoje: - raskoš, jednakao kao i rad. Da je razbludan, da mu je žena radi toga poludila, a sin da vazda živi daleko od oca.

Znalo se, da je posljedicom jedne galantne avanture bio postao tjelesnim liječnikom neke Visosti ženskoga roda, tamo na nekom dalekom dvoru. Da je na tom dvoru proboravio par godina, ali, da je napokon i na tankočutno srce te Visosti - kao i na sva ostala - navalio toliku silu kliničkih knjižurina, da se više nikako nije moglo razabrati srce, ranjeno strelicom ljubavi, od anatomiskog srca ilustracije.

Ali je onda - poslije svega toga - taj znameniti čovjek morao naglo stati i zamisliti se, prostirati tako neko vrijeme, a onda najedanput dati svome životu posve drugi smjer i doći u ovo malo, sredovječno mjesto pri moru, u kojem ga nikad nije ni bilo, Bog sam zna zašto.

Drhtaj prode svim bogoljubnim dušicama i cvjetovima bijelih svjetelskih ljljana, kojima je zasaden mali gradić na vijest, kakav je čovjek pa u njihovu sredinu.

A čovjek je taj dobro znao, da se pod svim tim slojevima sredovječna kamenja, crkava i crkvica, pod svim lukovicama onih svetiteljskih ljljana, krije nešto sasvim drugo: - da tamo još uvijek u cijelosti leži zatpan prekrasan mozaik, kakvoga ni u Pompejima nema... Čovjek je taj dobro znao, da je na istom tome pobožnom mjestu bilo nekoč podignuto prelijepo antičko Zabaviste, s intimnim hramovima najlepšoj i najveselijoj božici i da su po onome mozaiku igrale zlatom okićene nožice. Čovjek je taj imao fin sluh i dobro je čuo, kako svih tih dvadeset vijekova turobnih psalama i žalostive zvonjave, koja se preko svega toga prelila, nije moglo utišati sve titrage onoga, što se je tu nekoč dešavalo. Dosta je, da samo malo pročeprkaš noću štapom, pa da vidiš, kako će se brzo podići slatke, omamljive pare grijeha, da napune sve one pobožne kadijonice...

I doktor je počeo čeprkati... Ali polako... rafinirano.

Prije svega, on je tu otvorio veliku praksu i počeo raditi, kako je samo on to umio. Brzo je zadužio sve ljude. Izlijecio je gospodina župnika od jedne "neizlječive bolesti". Još malo, pa će i mrtve uskrisivati...

Ali nije prošlo puno vremena i mnoge se šije nakostrušiše. Nosovi su počeli nešto sumnjivo naslučivati u zraku...

Već je bila spomenuta doktorova dvostruka narav.

Tako je na istom trgu, odmah do doktora, stanovao obučar, koji je imao neobično razboritog papagaja, na kojemu je druga strana doktorova značaja učinila svoj prvi "eksperiment".

U pticu - koja je do toga vremena živjela - kao sve u tom gradu - u ve-

likom strahu Božjem i - stanjući do glavne crkve - naučila samo bogougodne pjesme: "Zdrave Marije", "Zdrave Kraljice" i "Litanije Lauretanske" - u tu pticu ubacio je bezbožni doktor samoga vraka... Gle, trgom prolazi častan građanin. Cilindar, zlatni eviker, štap s glavicom od slonove kosti, rukavice i sve ostalo. Istom nešto sa obučarovi vrata zakrešti i zahihće; drekne rugalicu na račun njegovih godina, njegove kratkoće, njegovog trbuška i njegovog najintimnijeg života, skupa sa svim njegovim najintimnijim navikama. I poštovan, neugodno dirnut, stane nasred trga, digne u vis glavu, načuli usi. A gle, tamo... Ena iz crkve izišla mlada kreposna ljepotica. Pričešljana kosa, krst na prsima, molitvenik u rukama, oči ponizno oborenne. Prelazi sitnim koracima preko trga... Upravo ona u sredini, a zeleno čudovište drekne, i nemilo sablazni čistu djevicu.

Ili : približavao se Božić. Sa jaslicama i svjećicama, obilazili su sve kuće mali koledari:

*"Došli smo vam koledati
I nazvat vam dobre dneve,
Dobre dneve od Božića..."*

I najedanput su ti isti mali koledari u svoje lijepo koledarske pjesmice, pred vratima kuća, počeli upletati jetke i dvomislene kuplete na račun dotičnih ukućana, našto se opet sve strašno nakostrušilo...

Ne pitajte, čija je to bila "škola", ni kako to, da se građanstvo nije pobunilo... Doktor je sve stanovnike i previše zadužio gotemim svojim uslugama, za koje uopće ništa nije uzimao...

Ali ovaj čovjek eksperimentata, nije ni noću mirovao: Obilazio je gradom, udarao svojim štapom o uglove kuća, kao da ih sve želi razoriti, da oslobodi i dade maha onome, što je tu nekoč bilo. Pred dvadeset vijekova.

Iza svih se prozora tajno, iza zastorâ, provirivalo za njim, pa se ubrzalo, da ti njegovi noćni koraci imaju i jedan "određeni cilj"...

Doktor je zamicao za grobljanski zid... Bilo je jasno, da...

Tamo za onim grobljanskim zidom bila je koliba. U njoj je stara vještica Mandalina živjela sa svojom kćerkom Polom. Nije se bavila, čim se drugi bave, nego je čarala, gatala, gledala uroke, a kako je stanovala gotovo u samom groblju, često su se navraćale k njoj ženice, pošto su se nastajale i naplakale na groblju. Plašilo ih je valjda ništavilo i prolaznost svih stvari, te su se navraćale, da im stara Mandalina proreče sreću i dug život.

Tko ušao da ušao, mlada ga Pole ne bi ni pogledala. Sjedeći na komunu, ona po vas božji dan ne bi činila ništa, nego zvonila besposleno nogama, gledajući preko krstova i čempresa u mutne daljine, čekajući, da padne noć.

Pred noć unosila je stara Mandalina čitava bremena opojnih trava pod kolibu. Njima je stara враčara trljala i mazala svoj porod, pripremajući svoju kćer za neki pomamni Sabat. A nedjeljom slala ju je nagizdanu na "veliku misu".

Pa kad bi se mlada Pole, onako napirlitana i zaljuljana u bokovima, pomolila iza onog grobljanskog zida, bilo je svaki put kao da to život glasno ismijava smrt:

•Ha, ha, smrit! Ja sam ljeđpiš od tebe!...

Brzo se doznao, dokle starog sladostrasnika vode njegovi noćni puti. Ipak mu je uspjelo onim svojim štapom povrjeti kroz vjekovne slojeve bar jednu rupu, izmamiti bar jednu svećenicu crnih misa davolskih...

Ali jednom - u pô bijela dana - ljljajući se u bokovima, sva obavita novom novcatom šumnom i jarko-crvenom svilom, kao da je oblijeva pjenušava krv, prode mlada Pole kroz sav mali gradić, prkosno, izazovno, griskujući mirisnu vlat, i uđe pravo na kapiju doktorova stana, naspram ulazu u glavnu crkvu maloga mjesta.

Vrebalo se na njen izlazak, ali uzalud! Mlada Pole nije izišla iz doktorova stana, a pošteni se gradani počeše malo pomalo isprsavati.

Šutjeli su dosta. Mjera je bila prevršena i doktoru se natuknulo, da - ako je dosad na sve kroz prste gledalo - da se ipak tu, na glavnom trgu, pod najvećim zvonikom, neće trptjeti nikakva kurtizana.

Smijuući se, zatvorio je doktor dobro vrata svog privatnog stana i ljubezno dao razumjeti, da je poštovanim građanima otvorena samo njegova - praksa, pa im to može dostajati.

Jedne noći - parobrodom, koji dolazi i odlazi oko tri sata u noći - otpuštovalo je iz maloga mjesta jedan ljubavno pripiđeni par i od toga vremena prošlo je nekoliko dana...

A kad je jednom parobrod stizavao u podne - bilo je baš u nedjelju, kad se na doček lade skupilo najviše svijeta, - iskreala se iz parobroda, pompozna dama, na kojoj je sve bilo našušreno od perjanica i bogatih vrpca, a na kojoj su se o podnevnom suncu blistali briljanti. Za kojom se je svom rivom vlačila povlaka od metra.

Kad je netko u ovoj šumnoj pojavi prepoznao kćer stare Mandaline - koje je bilo nestalo iz mjesta - sav je grad u jednom trenu prigušeno kriknuo. Ali uzalud.

Nije to više bila Mandalinina kćer Pole. Dama se je sada pompozno zvala: "šjora Apolonija". I širila se po svoj doktorovoj kući, peko puta od velike crkve, a nitko nije proti tome mogao ništa učiniti. Ruke su im bile svezane.

Ali, što ne može čovjek, može Bog!

I On jedne noći podiže takvu oluju, kakova se nije zapamtila. Bilo je u noćno doba. U velikom tornju, nad doktorovom kućom, udariše batovi svih

zvona na oluju. A kad je u jednom času proparala munja sve nebo i prasnuo strahovit grom, kakav se još nije čuo, zaljulja se veliki onaj Andeo, što se je samo vrhom jedne pozlaćene noge držao na jabuci vrh tornja, dok su mu krila bila raširena kao u letu... Zaljulja se i raširenih krila i raširenih ruku – pada sa vrha tornja. Pade i probi stari krov na liječnikovoj kući, te udari licem na zenju u onoj kući grijeha.

Narod provali doktoru u kuću, te kad vidje Svetitelja sa zračnih visina, kako licem na zemlji prostrti leži pred nogama predstupnika, smutiše se svih duhova, sve u onoj olujnoj noći zadrhta od straha Božjeg; izgubiše se svi ljudski obziri, a prvo kamenje zabubnja o prozore i o vrata stare kuće, na kojoj bijaše grb doktorovih otaca.

Poslije ovoga, doktor nije mogao drugo, nego odstraniti svoju ljubovcu.

Da napakosti svemu tome narodu, da prkosи svim tornjevima i zvonima, izabere on ono najviše smjesto tog otoka i udari onđe temelje jednoj vikoskoj zgradi.

Tako je sagrađena "Likarova kuća" - dvorovi šjore Apolonije. Tu je doktor namjestio kurtizanu. Pod gorom, na potoku, podigao je mlinove, koji su bili njeno vlasništvo, i ona je s onoga vrha kraljevski vladala čitavim onim siromašnim krajem, da je od njezina glasa i njenih strostrukih kandžija drhtao séljak kao prut, klanjao joj se do crne zemlje i stenjao pod kopitom njenog bijelog konja...

Bogati doktor okružio je svoju milosnicu svim onim raskošjem traženog lošeg ukusa, kakav i treba da vlada na ovakovom sumnjivom mjestu... Ogradio ju je čitavom menažerijom pakosnih majmuna, ararskih papiga, tankih hrtova, kornjača, mačaka, grilice i paunova. Obložio je zidove šarama čudnih čilimova i neobična porculana. Falile su samo slike. Njih je morao naslikati stari neki doktorov prijatelj, čuveni slikar ovakovih interijera.

Sam doktor nije se baš tako često gore perjao, ali kad bi joj došao, - kako bi se njihali dugi zastori karobelova granja, koje seže do zemlje i kojim je kuća bila opkoljena! Sve bi se treslo ono crno lišće. Jer je ono dvoje drznika imalo smjelosti, da se baš u ovo mistično granje uvuče i na ovome posvećenome mjestu – gdje se nevidljivo rođe samo Mrtvi – da slavi grešne orgije svoga gologa smrtnoga mesa...

Nego, doktor je ipak bio više zabavljen svojim radom i svojom praksom u gradiću, nego onom ženom, jer takva je u njega bila narav, da je, uza svu razvratnost, bio neumoran radenik.

Ali kad je stigao glasoviti slikar, stari njegov prijatelj, e onda su obojica poklopili konje i uz gromoran smjeh uputili se u onu goru, prama onome vrhu, s kojeg im je, s jedne terase, domahivala razdragana kurtizana, oko koje je vijorilo blistavo perje kao oko paunice.

Ostavivši slikara na poslu sama u gori, doktor se opet povratio svome radu.

Tek slikar se svoga posla nije baš tako brzo latio. Ipak je – do davola – bilo tu nečeg novog! ... Taj miris! Taj opori, divlji, omamljivi miris raznih trav! ...

Ali kad je počeo, onda je i radio.

A kad je sve bilo gotovo, dojavao je doktor, da vidi djelo svoga prijatelja.

Doktor nije bio odviše skrupuljan čovjek, ali kad dodoše do jednog velikog, zastrogog platna i kad prijatelj slikar trže zavjesu s njega, naš doktor daleko unutraške ustuknu.

Pred njem se je dizao u propanj golemi bijeli konj, sav u jednom znoju, a na njemu je visoko džipala, odižuć se od sedla, ustreptala, zasopljena i sva gola golcata – šjora Apolonija, sa razvijrenom kosom i zavitljonom kandžjom u ruci. Njeno vrelo, bijelo meso pjenilo se kao rasprskani val, a s mesu pijano odisao teški miris opojnih trava, kada je živo.

Ta slika bila je izložena na najvidnijem mjestu interijera i nju su vidjeli mnogi seljaci, koji su se ponekad poslom navrćali i s kapom u ruci čekali na zapovijed.

Tim seljacima bilo je, kako je bilo, no u gradiću se duhovi malo smirše, pogotovo gdje se je doktor u posljednje vrijeme toliko svojim poslom zanimaо, da su ga i odvraćali u interesu njegova – a i svoga – zdravila, bojeći se, da se još i ne razboli radeći.

A jednoga dana, kad je parobrod bacio "cimu" u luku toga gradića, stajao je na kapetanskom mostu nasmjiani mladić u životu razgovoru s kapetanom, koji je rukom pokazivao put maloga grada.

Kad se stadoše iskravati putnici, taj se mladić također iskrca, a kapetan ga predstavi građanima na rivi, kao doktorova sina, koji je i sam liječnik.

Je li stari liječnik znao, da mu ima doći sin ili nije? Ništa se ne zna... Kakovi su poslije ovoga dolaska nastali odnosa između dviju liječnikovih kuća, također se ne zna...

Zna se samo to, da su otac i sin počeli zajedno raditi. Da je u radu bio sin isto tako savjestan, kao i otac, ali se nije nikad vidjelo, da bi se sin penjao kući vrh gore karobelu.

I vidjelo se, da je samo jednu stvar ovaj sin od ovog oca naslijedio: temeljnost u radu. Sve drugo bilo je potpun očev kontrast.

Narav mladog liječnika bila je povučena. On je bio obazirljiv do gnutljivosti. Bio je nježan, malo plah u saobraćaju i stidljiv kao djevojka. Bio je milosrdan, brižan i skroman kao ovčica. Koje čudo, da je tim nastupom osvojio sva srca u pobožnom gradu i da ga je sve blagoslovilo, kud god se je krenuo?

Ali nečije su kletve nadjačale sve te blagoslove. To je po demonima i sotonašima slala ona žena sa vrha otoka opasne prijetnje onom mladom čovjeku. Mora da joj se je nešto grdno zamjerio! Ne zna se pravو, što je to bilo, ali njene su oči sijevale, usta se pjenila, pesnice se grčile – na dobro

nije slutilo.

Ne zna se, što je bilo razlogom, da se jedne noći odbio stari liječnik od svoga rada, ostavio sve svome sinu i pobegao u onu goru, odakle se već nekoliko dana nije vraćao...

Sa sinom u gradiću nije više imao nikakova saobraćaja, osim što mu je s gore slao po jednom djetetu svaku jutro posudu dobrog, svježeg gorskog mlijeka.

Jednoga takvoga jutra, podranila je šjora Apolonija. Izašla je na jednu teracu i čekala, da nađe ono dijete.

I dječačić je našao. A kad je bio pod teracom, mahnu mu šjora Apolonija:

- Da nū, mali, dodi amo! Stavi to mlijeku u onaj kut i potriči, pa se javi Margariti Mikulinoj. Reci joj, ako ona vuna ne bude do večeras oprana i osušena – neka mi se ne javlja više na oči!

Dječačić postavi posudu s mlijekom u kut terace, kako mu je zapovjedeno, i uze preskakivati gomilice, trčeci prema kući Margarite Mikuline.

Kad je dijete odmaklo, spopade šjora Apolonija onu posudu s mlijekom i poleti s njom u kuću.

Za čas ju opet iznese napolje i postavi na ono isto mjesto u kutu, gdje ju je dijete ostavilo i vrati se u kuću.

Domalo eto opet dječačića. Nade posudu, gdje ju je ostavio i odsakuta s njom put grada.

Usred noći, čitav se gradić najednoč uzbuni: - mladome je liječniku naglo pozlilo! I jutru svijet na sve strane.

Netko odjaha u goru po oca mu, netko u obližnje mjesto po ljekara, netko probudi župnika, ali – prije nego je itko došao – mladi je liječnik izdahnuo...

Sutradan bio mu je sprovod. Nevidljivim kontaktom sve je zarazila ista sunjma, ali se je svatko dobro čuvao, da se prvi ne oglasi.

Tako je mladi liječnik legao pod ploču, a nad tu ploču sjeo je strogi mramorni Andeo, pa premda mu već stotinu godina nad koljenima leži raskopljena knjiga praznih stranica, a u desnoj ruci drži zašiljeno pero, ne zapisa nikad ni slovca od tajne historije ovoga ranoga doba.

Ljudi su u gradu šutjeli. A riječi su tu bile i zališne. Dosta je bio jedan sami pogled na oca, na staroga doktora, da se uoči sva fatalna promjena, koja se je iznenada s njim dogodila i kako mu je ostao jedan jedini spas, kojeg se je on grčevito uhvatio, kako se hvataju utopljenici:

- Rad! Svijetu se je ukazalo jedno novo lice. Na tom licu nije bilo više ničeg osim blagodarnosti za to malo milosti, što mu se udjeljuje, za to malo sposobnosti za rad, što mu se ostavlja... Kako je u to m izrazu bilo ispisano sve! Ljudi su šutjeli. Oni su ga žaliili.

Ali nije šutjeli žena. Nije prestajala kleti sa one gore. Napokon je došumila i u grad. Sve je bilo uzalud! Liječnik se nijednom nije obazreo. On je samo radio grbeći se i stareći brzinom, kojom prominja u jesen lišće... Radio je grčevitije nego ikad.

Kurtizana je uzela razbacivati sav novac, a on joj toga nije branio.

Poduzimala je putovanja. On je nije zaustavlja.

Kažu, da su je vidjevali po gradićima u vrijeme velikih propovijedi glasovitih dominikanskih propovjednika. U gradić se vraćala iznenada. Vrištala je i pripremala scene. Nije joj pomoglo. Stari liječnik više nije imao za nju nijedne riječi.

Ni dobre ni zle.

A kad dodoše dani pokore, pa i zvona mukom zamukoše, te je godine na Veliki Petak činio tajnu pokoru i nosio kamenjem nabijen krst zakukljeni Netko, tko je morao biti vrlo male vičan, da se sagiba pod teretima... Prečesto je posrtao. Odviše su mu nose noge bile izravnjene, a kad je litija došla do "Likarove kuće", srušio se neznani nosač križa pod svojim teretom i teškom ga mukom ljudi podigoše, da ide dalje...

Malo iza toga Velikog Petka, nadoše ljudi staroga liječnika mrtva sjedeće u krevetu. Zgrčenim prstima u kosi i očiju izvan očnica.

Šjore Apolonije u taj čas nije bilo u mjestu.

Bila je nekamo otputovala, ali su je sluge svaki čas čekale. Takav im je bio izdan nalog.

Vlasti su međutim poslije liječnikove smrti stale tragati za liječnikovim testamentom. Ali testamena ne nadoše ni u jednoj ni u drugoj kući.

Testamenta nije bilo...

Nešto u savjesti pokojnikovo nije dalo, da trovateljici svoga sina ostavi išta od svoga imanja.

Zato je umro bez testameta.

A kad se je šjora Apolonija vratala, našla je obje liječnikove kuće oblasnim pećatima zapečaćene. Pobožni se svijet pozatvarao u kuće, da ne vidi, kako je ruka Gospoda najzad zahvatila grešnicu i tresnula njome o kamen ulice.

* * *

Za grobljem stoji ruševna koliba. Njena su vrata širom otvorena. U pepelu kleći kao okružena prosjakinja. Sve joj je tijelo jedna krasta. Pa kad izmili, u nedjelju, da se uz ostale prosjake smjesti do crkvenih vrata, i pruži ruku na glavnom trgu – kad se pojavi iza onoga grobljanskog zida, budne svaki put, kao da to Smrt glasno ismijava život:

•Ha-ha, živote, ja sam ljepša od tebe!

Pitaš, što je ona ravna, siva crta visoko u oblacima? Ono su ti porušeni dvori šjore Apolonije. Ono ti zovu: "Likarova kuća".

DOLSKA NOVELA KURTIZANA IZMEĐU POVIJESTI I LEGENDE

Kad u osvit ljetnog dana krenete iz Staroga Grada i teško prohodnim stazicama popnete se na brdo Budinjac, ili pođete blagim usponom iz Dola do impozantne ruševine od sivoga kamena, doživjet ćete nešto slično kao kad se nadete pred ostacima grčke ili rimske arhitekture diljem Mediterana: usred krajolika nijemo стоји остатак gradevine sazdan golemim trudom ljudskih ruk i svjedoči o prošlosti. Biла је то nekad камена zgrada pravokutna oblika koja je dominirala Starogradskim poljem uz koju se vezuje predaja o „Likorovoј kući“, a nju je u zanimljivu novelu uobličila Verka Škurla Ilijić. Ta je hrvatska književnica rođena 1891. godine u Dolu odmah pokraj crkve svetog Mihovila, gdje je njezin otac Stjepko Ilijić bio učitelj. Uz Dol ona povezuje i vjerovanje da je rogač („karobela“ na lokalnom dijalektu) drvo nesreće. Premda se obitelj Ilijić brzo odselila, najprije na Pelješac, a kasnije u Mostar, Sarajevo i Zagreb, Verka, koja je pokazala spisateljski talent još kao djevojčica, nije zaboravila Dol i Stari Grad.¹ Dio njene prve zbirke novela objavljene 1929. godine u Zagrebu nazvan je „Dalmatinke“, a njima pripada i ova o kojoj će biti riječ.

Autorica priopovijeda o događaju koji je važniji od likova koji ga proživljavaju: radi se o preslobodnom ponašanju žene i muškarca u sredini koja takvo ponašanje nije prihvaćala, zbog čega će ih snaći strašna kazna. I sam naslov novele *Kurtizana* oprečan je naslovu cijele zbirke - *Djevičanstvo*,² a njezina struktura počiva na suprotnosti onog vidljivog, svakodnevnog života u „malom jednom gradu“ (str. 211) i njegovih neotkrivenih podzemnih slojeva koji su čuvali tajnu o „prelijepom antičkom Zabavištu s intimnim hramovima najljepšoj i najveselijoj božici“ (str. 212), leglu požude i grijeha, dakle povijesnim slojevima toga kraja.

Škurla Ilijić je sigurno poznavala legendu koju je vješto oblikovala u novelu, oslobodivši je konkretnih geografskih podataka i topomima, osim „Likarove kuće“, koja ovu novelu izravno vezuje za Dol, zbog čega je možemo nazvati „dolskom novelom“. Ta je kuća bila „nekoć gnijezdo grešna raskoša, danas sklonište sova i vampira, puno čelija Zlih Duhova“ (str. 210) odnosno, mjesto obijesti i razvrata (stari je liječnik tu živio sa ženom nekonvencionalnog ponašanja, seljaci su strahovali od čudljive gospodarice) da bi kasnije ostarjeli doktor pokušao okajati grijhe u otočkoj pokorničkoj litiji za Veliki Petak, stoljetnoj tradiciji nošenja križa.

Na samom početku novele glasoviti se liječnik iz dalekog svijeta vraća u rodni grad, u obiteljsku kuću na glavnem trgu nasuprot crkvi. Postaje gospodar života i smrti građana i svoju moć nad njihovim običajima i odnosima iskušava najprije skarednim riječima koji ma podučava susjedovog papagaja, a zatim krši mnogo čvršću konvenciju: u kuću dovodi izopćenu djevojku, kći враћare („stare vještice“, str. 214), koju građani nazivaju kurtizanom. Doktor i djevojka odlaze iz mjesta, no kad se nakon nekog vremena vrate i nastave s prijašnjim načinom života, rješenje dolazi s višega mjesta, jer „što ne može čovjek, može Bog“ (str. 216). Tako oluja ruši kip anđela s vrha zvonika koji simbolično pada na doktorovu kuću, a zatim je građani kamenuju. Par napušta mali grad, a legenda kaže da je „Likorova kuća“ bila sagrađena zato „da napakosti svemu tome narodu, da prkosí svim tornjevima i zvonima...“ (str. 216), pa je položaj kuće na visini simbolizirao vlast kurtizane nad mještanima. Kažnen gubitkom sina, također liječnika, stari doktor okreće se samo radu, napušta kurtizanu, ali unatoč pokori uskoro umire. Lišena nasljeđa, izopćena i prezrena, ona je osuđena na polaganu smrt kao okužena prosjakinja.

Novela *Kurtizana* razvija se prateći nekoliko opozicija: podzemni, antički sloj maloga grada – bigotna stvarnost; dvostruka narav čudnog liječnika koji s jedne strane gotovo uskrsava ljude – a s druge je ciničan i pohotan; konvencionalna, bogobojažna sredina – neprihvatljivo ponašanje doktora i kurtizane; mali grad – kuća na uzvisini i osami, bliža selu; grešno ponašanje – tradicija pokore i nošenja Svetog križa i, na kraju, elementi legende u kojima se nalaze tragovi istinitog događaja – elementi bajke koji sadrže čudnovato (majka враћara koja živi kraj groblja, otrovne trave kojima je otrovan doktorov sin, karobela drvo nesreće). U novelu je autorica ugradila misterij života i smrti: najprije je Život ismijavao Smrt (str. 215) tvrdeći da je ljeđi od nje, zatim je ustuknuo pred njom, da bi ga ona na kraju glasno ismijala (str. 222).

Danas, kad ponovno čitamo *Kurtizanu*, pred očima nam je zeleni krajolik i bijela crta ispod vrha gore, „Likorova kuća“. Zahvalni smo književnici koja je predaju o njoj spretno preplela s bajkovitim i priopovednim elementima i dala joj novi život u umjetničkoj formi.

Sanja Roić

¹ Pisala sam o životu obitelji Ilijić u Dolu u prilogu *Dol, mjesto u hrvatskoj književnosti*, objavljenom u *Tartajumu* broj 7, 2011.

² Zabavna biblioteka, Zagreb 1929, str. 210-222. Dio zbirke pod naslovom *Dalmatinke* uredila je Ivana Mandić Hekman i objavila u nakladi Ex libris, Zagreb 2010. Novelu je na njemački jezik prevela Camilla Lucerna: „Die Kurtisane“, u publikaciji *Jugoslovenski turizam*, Turistički savez i Društvo Putnik, Split, Beograd, Zagreb, 3/1930, 9, str. 267-270. O povijesnoj osnovi legende – Petru Ostojiću, njegovom sinu Nikoli, umrlom 1848. i Štori Mariji koja je bila posljednja siromašna osoba koja je sklonište našla u Tvrdalju piše Petar Kuničić u prigodnoj publikaciji *Petar Hektorović. Njegov rod i Tvrdalj. Starogradske i hrvatske uspomene*, Srpska štamparija, Dubrovnik 1924, str. 84.